

11-KEELSET „VANA KANNELT” SÕRMITSEMAS

Vana Kannel XI. Kodavere regilaulud. Koostajad Liina Saarlo, Edna Tuvi. Monumenta Estoniae antiquae I. Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiiv, 2014. 895 lk.

„Vana kannel! Mis se on? [---] Vana kannel tahab täieline kogu vanu eesti lauluzid olla, tema tahab meile ja järeltulevale soule näidata, kudas enne vanast meie ezivanemad laulnud rõõmus ja kurbuzes, töö juures ja pidude pääl, tõe korral ja nalja heidul, kudas noored ja vanad, mehed ja naezed oma südame liigutuzi, oma tuju ja tarkust ilmutanud. Vana kannel tahab üks peegel meie ezivanemate vaimu elust olla, sest vanad laulud on kõige täelizemad märguandjad ja sõnumetoojad inimeste sziimezest elust ennemuste, nende vaimu ja südame harimize järjest, nende keelest ja meelest. [---] Kell heledad kõrvad, selge pää ja lahtine süda, neile laulab Vana kannel imeasju ette ja ezivanemate mälestus tõuzeb neil armzamaks ja kallimaks.”¹ Nii kõlas eesti rahvaluule suurkogumise algataja Jakob Hurda pöördumine lugeja poole 1886. aastal ilmunud „Vana Kandle” sarja esimeses, Põlva regilaulude köites. 128 aastat hil-

jem on Hurda alustatud monumentaalne eesti regilaulude allikapublikatsioonide seeria „Vana Kannel” saanud peale 11. keele, Kodavere kihelkonna regilaulude teadusliku väljaande.

Eesti Rahvaluule Arhiivi poolt välja antud Kodavere „Vana Kannel” on kogumik, mis paneb kaasa mõtlema ja innustab arutlema. Teadusliku väljaande koostajad astuvad raamatu vahendusel kontakti nii lugeja kui ka „Vana Kandle” tegijate eelmiste põlvkondadega. Tunnustatakse eelkäijate tehtut ja pakutakse välja nii vanu kui ka uusi lahendusi allikmaterjali käsitlemisel. Kodavere „Vanal Kandlel” on oma hää.

128 aasta jooksul on ilmunud ühtekokku üksteist „Vana Kandle” kogumikku. Kas kõigest või koguni? „Vana Kandle” sarja avaldamise lugu on olnud tõesti pikk, kõrvalekaldumiste- ja pausiderohke. Ent hea asi nõuab hea aja. „Vana kannel ei saa korruga välja tulema,”² hoiatas juba Jakob Hurt prohvetlikult. Tema poolt esmakõitega samal, 1886. aastal trükki antud teine, Kolga-Jaani kogumik sai järje alles üle poole sajandi hiljem, kui eesti rahvamuusika uurimise rajaja, Eesti Rahvaluule Arhiivi teadlane Herbert Tampere 1938. aastal üllitas kaks sarja kuuluvat väljaannet, kolmanda Kuusalu ja neljanda Karksi regilauludega.

¹ Vana Kannel. Põlva kihelkond. Täieline kogu vanu Eesti rahvalauluzid välja annud Dr. Jakob Hurt. Ezimene kogu. Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetuzed, nr 3. Tartu: 1886, lk I.

² Vana Kannel. Põlva kihelkond, lk II.

Viienda, Herbert ja Erna Tampere koostatud Mustjala kihelkonna köite ilmumiseni 1985. aastal jäi taas pea pool sajandit, 47 aastat. Need sisaldasid Eesti Kirjandusmuuseumi toonase rahvaluule osakonna folkloristide vahelisi koostamispehmõtete alaseid arutelusid, vaidlusi, koolkondlikke ning isiklikkegi vastuolusid.³ Ent ajapikku hakkas „Vana Kannel” keel keele järel üha enam häälede saama. Eduard Laugaste eestvõtmisel sai 1989. aastal kaante vahele Haljala kaheköiteline kogumik (Vana Kannel VI) ning Otilie Kõiva ja Ingrid Rütli töö tulemusena ilmus aastatel 1997 ja 2003 Kihnu kaksikköide (Vana Kannel VII). 1999. aastal trükivalgust näinud Jõhvi ja Iisaku kihelkondade regilaulude kogumikku (Vana Kannel VIII) koostas terve teadustoimkond, koosseisus Hilja Kokamägi, Ülo Tedre ja Edna Tuvi. Lüganuse kihelkonna laulupärimuse väljaandmiseni jõuti Ruth Mirovi ja Edna Tuvi toimetamisel 2009. aastal IX köites. X järjekorranumbrit kandev Paide ja Anna kogumik ilmus Otilie Kõiva ja Janika Orase töö tulemusena 2012. Liina Saarlo ja Edna Tuvi Kodavere regilaulude väljaande põhjalik koostamistöö on tänavu kasvatanud „Vana Kandle” 11-köiteliseks.

Miks pälvis folkloristide tähelepanu just Kodavere? Eestis on ju olnud kuni 108 ajaloolist kihelkonda ja mitmeid regilaulurikkaid piirkondi. Peamiseks põhjuseks on Kodavere kandi omanäolisus teiste Eesti kihelkondade hulgas. Sealsel piirkondlikul rahvakultuuril on eriline koht Põhja-, Lõuna- ja Ida-Eesti kokkupuutealal. Näiteks annavad Kodavere laulutekstides tooni põhjaeestilised, viisides aga lõunaeestilised jooned, mis muudavad selle laulupiirkonna huvitavaks ühendalaks. Samuti on eesti, vadja ja vene juurtega rahvas-

³ L. Saarlo, Kaks hõbekeelset kannelt helisemas taas... – Keel ja Kirjandus 2012, nr 11, lk 836–846.

tikul põnevaid kultuurilisi erijooni ning neilt kogutud rahvaluule on rohke ja heatasemeline.

1825. aastal Kodavere pastori Jakob Wilhelm Reinhold Everti kogutud kümne Kodavere regilaulu ilmumise järel baltisaksa estofiilide ajakirjas „Beiträge...” on selles piirkonnas pea kahe sajandi jooksul teinud saagikaid rahvaluulekogumisi nii Jakob Hurda⁴, Eesti Üliõpilaste Seltsi⁵, Eesti Rahva Muuseumi⁶, Tartu Ülikooli rahvaluule osakonna⁷, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi⁸ kui ka Eesti Rahvaluule Arhiivi⁹ kaastöölised, stipendiaadid, folkloristid ja etnomusikoloogid. Idamurde tuumikalana ja rahvaluule liitpiirkonnana on Kodavere püsivalt olnud mitmete keele- teadlaste ja folkloristide huviväljas.¹⁰ Eesti üheks innustunumaks Kodavere-uurijaks võib pidada folklorist Mall Hiimäed, kes on alates 1966. aastast teinud Kodaverre mitmeid rahvaluule kogumisretki ja andnud 1978. aastal välja põhjaliku uurimuse Kodavere rahvajututraditsioonist.¹¹

„Vana Kandle” sarja värskeima väljaande sisusse süüvides on tunda

⁴ Jakob Hurda stipendiaadid Mihkel Koik ja Johannes Härms 1887.

⁵ Eesti Üliõpilaste Seltsi stipendiaadid August Liiv ja Johannes Raja 1905.

⁶ Eesti Rahva Muuseumi stipendiaat Arnold Simson 1920.

⁷ Tartu Ülikooli rahvaluuleprofessori Walter Andersoni lastelaulude kogumise aktsioon 1920.–1930. aastatel.

⁸ Toonase muusikamuuseumi töötaja August Pulsti helisalvestused 1938.

⁹ Eesti Rahvaluule Arhiivi uurijad Paul Ariste (Berg) 1926 ja 1929; Herbert Tampere 1937, Mall Hiimäe 1966–2001, toonase kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna suurekspeiditsioonid Kallastele 1954–1955 jne.

¹⁰ Vt L. Kettunen, Tieteen matkamiehenä. Kaksitoista ensimmäistä retkeä 1907–1918. Helsinki: WSOY, 1945; M. Hiimäe, Lauri Kettunen Sääritsas. – Kodukaja. Sääritsa küla mälestusteraamat. Alatskivi, 2000, lk 43–49.

¹¹ M. Hiimäe, Kodavere pajatused. Tallinn: Eesti Raamat, 1978.

toimivat ja mõtestatud meeskonnatööd. Eesti Rahvaluule Arhiivi regilaulu-uurija Urmas Orase 1987. aastal alustatud Kodavere materjali korrastamist jätkas kaheksa aastat hiljem samas asutuses regilaulude stereotüüpia- ja vormeliuuriija Liina Saarlo. Tema ja teose muusikaosa koostaja Edna Tuvi on aastakümnete jooksul teinud ära suure, teaduslikku kompetentsi nõudva töö: viise ja tekste arhiivist otsides, kogutud materjali süstematiseerides ja tüpologiseerides, teost koostades ja toimetades. Ajapikku koondus kogumiku ümber suurem teadlaskond. Kodavere kihelkonna ajaloost on kirjutanud väljaandesse laiapõhjalise ülevaate ajaloolane Ülle Tarkiainen, Kodavere kui idamurde keskse ala murdelist tausta avanud detailses artiklis filoloog Ellen Niit, kohalike regiviiside olemust käsitlenud üksikasjalikult folkloristid Janika Oras ja Edna Tuvi. Kogumiku üks peakoostajatest Liina Saarlo on selle sisu tutvustavates põhjalikes artiklites mõtestanud lahti Kodavere regilaulude kogumisloo ja laulikute elu ning loome. Teose sisulisel, keelelisel ja vormilisel toimetamisel on andnud olulise panuse Kristi Salve, Kadri Tamm, Janika Oras, Annika Kupits, Maris Kuperjanov, Siiret Roots. Eesti Rahvaluule Arhiivi teadlaste ja töötajate 19 aastat kestnud järjekindla töö tulemusena on Kodavere regilaulude mahukas väljaanne saanud nüüd väarikalt kaante vahele.

Regilauluraamat sisaldab kokku 1528 rahvaluuleteksti ja 167 noodistust. Laulud jagunevad traditsiooniliselt lüroepikaks (müütilised, fantaseerivad, argielulised, sotsiaalsed ning vaimulikud jutustavad laulud) ja lüürikaks (ilutsemis- ja meelelahutus-, tavandi- ja töölaulud). Värskendavalt mõjub Jakob Hurda eeskujul taas kasutusele võetud, meelelahutuse alla liigitatud žanrimääratlus *jorutused* (näiteks „Imed”, „Nälja peksmine”, „Joodiku lapsepõlv”). Piirkondliku rahvaluule terviklikumaks

tajumiseks on asjakohased nii pulmalaulude kirjeldused kui ka regilaulude fragmendid. Lugejasõbraliku osana leiduvad raamatu lõpus laulutüüpide ja viiside, laulikute ja kogujate põhjalikud registrid. Vajalike lisade hulgas on ka sõnaseletused, lühendite loetelu ja ingliskeelne kokkuvõte. Eraldi mainimist väärib hea fotode valik. Lisaks laulikute, kultuuri- ja loodusobjektide fotodele ning käsikirjanäidetele on ülesvõtteid ka kodaverelaste töödest ja igapäevasest eluolust, mis üheskoos ilmestavad kaante vahele kogutud kihelkonna vaimset pärandit. Illustreeriva materjali valik on raamatu sisuga heas kooskõlas.

Jakob Hurda sihiks oli avaldada kõik Eesti aladel kogutud regilaulud kihelkondlikul põhimõttel ning need muutmata kujul ja murdekeeles rahvale n-ö tagasi anda. Need põhimõtted kehtivad siiani. Herbert Tampere rõhutas lisaks sellele seisukohta, et „Vana Kannel” peab väljendama kogu regilaulu elulugu, sisaldades kõiki regilaululiike ning erinevaid arenguetappe, ka hääbumist.¹² Kodavere regilaulukogumiku koostaja tunnistab raamatu saatesõnas, et avaldatud laulud on läbinud valikusõela. Kas tegu on siis ammenda-va allikapublikatsiooni või valiktekstidega antoloogiaga?

„Vana Kandle” üldiseks põhimõtteks on tõesti olnud kogu antud kihelkonnas kogutud materjali avaldamine. Ent erinevalt aastatetagusest olukorrast on nüüdseks rahvaluulekogude maht mõõtnatult suurem. Näiteks lastepärimuse rikkalikkuse tõttu tuli seal teha valik. See vaieldamatult põnev materjal oleks muidu nõudnud eraldi väljaannet. Kodavere suhteliselt suures rahvalaulude kollektsioonis on ka märkimisväärselt palju äärmusi. Seega jäeti kõrvale pärimuse äärealad, kurioosumid,

¹² H. T a m p e r e, „Vana kandle” koostamise põhimõtetest. – Keel ja Kirjandus 1960, nr 9, lk 515.

kirjandusliku taustaga lood, omalooming ja pseudofolkloor. Nende valikuta publitseerimine oleks jätnud regilaulud vähemusse ja varjutanud sealset omapärast arhailist regilaulupärimust. Avaldatavaid laululiike piirates lähenesid koostajad Jakob Hurda esimeste „Vana Kandle” väljaannete rangelt regilaulukriteeriumidest lähtuvatele avaldamispõhimõtetele. Kodavere kogumiku koostaja märgib, et algmaterjali korrastamisel tekkinud küsitavuste lahendamine ja avaldamismahtudega arvestamine oli kohati subjektiivsete otsuste tulemus. Nii on uuest kogumikust jäänud välja ka karjasehuiked, loodushäälendid, labajalavalsilaulud ja siirdevormilised laulud. Ent iga „Vana Kandle” väljaanne on olnud oma koostaja nägu.

Parafraseerides kirjutise alguses tsiteeritud Jakob Hurda ülemöödunud sajandil esitatud küsimust, võiks ka praegu pärida, mida tähendab tänase inimese jaoks „Vana Kannel”. Kas selle rahvakultuuri põhiteose olulisus ja väärtus on nüüdsel ajal iseenesestmõistetav? Kitsalt võttes on „Vana Kannel” teaduslik allikakriitiline alusväljaanne, mis aitab folkloristidel ja etnomusikoloogidel teha oma teadustööd. Laiemalt vaadates pole „Vana Kannel” pelgalt regilaulu, vaid kogu vastava piirkonna, seal elanud inimeste, nende elu ja kogukonna väärtustamine ning seeläbi tänuväljaanne meie esivanematele. Kultuuri baastekstide avaldamine ja rahvale tagasi andmine on kohalike kogukondade jaoks üks pärimuse tundmaõppimise ja vaimse uuenemise allikaid.

Kummalisel kombel pole Eesti Rahvaluule Arhiivi tippteoste sarja „Vana Kandle” teaduslik koostamine teaduspoliitilisel tasandil vääriliselt hinnatud ega indekseeritud erialane töö. Seda ei peeta Eesti teadlasi hindavates ja rahastatavates ametkondades kõrgetasemeliseks teaduseks, vaid pigem rahvakultuuri populariseerivaks tegevuseks. Monumentaalseid „Vanu Kandleid” on koostatud missioonitundest põhitöö kõrvalt. Kaasaegsel mitmekultuurilisel ajajärgul oleks rahvuskultuuri vundamenti kindlustava teadustöö väärtustamine meile eriti oluline. Oma kultuuri hinnates mõistame paremini ka üleilmastuvat maailma meie ümber.

Rikkaliku regilauluteose lugemisel tekkinud mõttekäikudest ja teaduskogumikku läbivast aktiivsest hoiakust inspireerituna lõpetaksin Kodavere „Vana Kandle” sõrmitsemise positiivsel toonil. Loodan, et „Vana Kandle” sarja algataja Jakob Hurda 128 aastat tagasi öeldud sõnad innustavad ka tänaseid kandlekeelte lisajaid oma olulist tööd jätkama ja regilauluhuvilisi tänu neile taasleitnud kõlasid rõõmuga vastu võtma. „Aga kes kandle ilu ize ära tunneb, sellele soovin teda kuuldes sedasama rõõmu, mis väljaandjal teda kokku säädas oli.”¹³

HELEN KÖMMUS

¹³ Vana Kannel. Põlva kihelkond, lk I.